

O. Marcin Czermiński, *Poljske kolonije u Bosni: Uspomene iz misije godine 1902. i odabrana pisma*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2020, 181 str.

Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu je u okviru svoje izdavačke djelatnosti ove godine publikovao i studiju *Poljske kolonije u Bosni: Uspomene iz misije godine 1902. i odabrana pisma* autora Marcina Czermińskog. Urednici ove knjige su Enes S. Omerović iz Sarajeva i Tomasz Jacek Lis iz Toruńa u Poljskoj. Ovo je treće izdanje Instituta za historiju Univerziteta u Sarajevu u ediciji *Memoari*, a objavljeno je uz finansijsku pomoć i podršku *Fondacije za izdavaštvo Sarajevo* i Ambasade Republike Poljske u Sarajevu.

Knjiga u osnovi predstavlja dnevnički zapis, odnosno putopis, koji je tokom boravka u Bosni napisao Marcin Czermiński, kojem su pridodana i odabrana pisma upućena autoru. Ona se tematski odnose i preklapaju sa samim tekstom putopisa. Na početku studije nalazi se kratka biografija autora. Czermiński (1860–1931) je bio svećenik, isusovac. Rođen je u Glińsku, Poljska, a obrazovanje je stekao u Krakovu i Rimu. Iako doktor filozofije i teolog, odlično je poznao i historiju. Bio je saradnik mnogih galicijskih časopisa, a trideset godina je radio u isusovačkom časopisu *Missye katolickie*, čiji je bio i urednik. Ono što se posebno ističe u njegovoj biografiji jeste misionarstvo, zahvaljujući kojem je, interesirajući se za probleme Katoličke crkve, boravio i u Bosni. Šest puta je posjetio Poljake u Bosni, a svoje doživljaje izložio je u brojnim uspomenama. Godine 1903. objavio je dnevnik s putovanja u kojem je predočio svakodnevni život poljskih kolonista iz okoline Banjaluke. Umro je u Lavovu, a iza sebe je ostavio značajnu zaostavštinu od 116 objavljenih bibliografskih jedinica kao i veliki rukopisni arhiv.

Nakon uvodnih riječi o autoru, dva urednika ovog izdanja su u kratkim studijama prezentirali svoj osvrt o Poljacima u Bosni i Hercegovini, te njihovom odnosu sa rimokatoličkom crkvom. Iz prvog priloga saznajemo da su značajan procenat doseljenog stanovništva nakon austrougarske okupacije činili Poljaci. Prema popisu iz 1910. godine bilo ih je gotovo jedanaest hiljada.

Dugo vremena oni su se naseljavali samo u gradske sredine kao vojnici, radnici i činovnici. Glavnina poljskih kolonista, usmjerenih ka bosanskim selima, naseljena je tek na prijelazu iz XIX u XX stoljeće. Dolazili su većinom iz Galicije i Bukovine, odnosno austrijskog dijela Monarhije. U kotarima: Prnjavor, Banjaluka, Bosanska Gradiška, Bosanska Dubica, Bosanski Novi, Derventa i Tešanj formirano je više kolonija, od kojih su neke bile isključivo poljske, a druge mješovite, najčešće osnovane zajedno s Rusinima. U ovim naseljima bilo je potrebno dodijeljenu zemlju prvenstveno iskrčiti i pretvoriti u obradivu površinu, a uporedo s tim pristupiti izgradnji stambenih i pomoćnih objekata. Tek nakon toga pristupilo se organizaciji kulturno-prosvjetnog i vjerskog života. Drugi prilog donosi pregled uspostave i organizacije katoličke crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini kao i poznatog sukoba redovničkog i svjetovnog svećenstva proizašlog iz ovakvog razvoja događaja. Poseban osvrt dat je i na probleme sa svećenicima i organizacijom duhovnog života koje su imali Poljaci u svojim kolonijama banjalučkog kraja.

U glavnom dijelu monografije naveden je prijevod teksta putopisa, uz koji su dodane i uredničke napomene i objašnjenja u vidu endnota. One, u značajnoj mjeri, uglavnom donose osnovne biografske podatke o spomenutim osobama, ali i druge detaljnije informacije o crkvenim redovima i teološkim pojmovima. Czermiński je u proljeće 1902. godine posjetio Bosnu. Tokom ove misije, krenuvši iz Sarajeva, obišao je Poljake naseljene u: Prnjavoru, Rakovcu, Martincu, Gumjeri, Devetinama, Dubravi, Kokorskom Lugu, Trošeljju, Lamincima, Čelinovcu, Miljevcu, Bakincima Gornjim, Bakincima Donjim, Banjaluci i Novoj Dubravi. Glavni zadatak njegove misije bio je vršiti bogoslužjenje i vjersku pouku, kako djeci i omladini tako i odraslim. Oduševljenje koje su kolonisti iskazivali svećenikom koji im je držao misu i propovijed na njihovom maternjem jeziku posebno je impresionirala Czermińskog. Obilazeći poljske kolonije uvidio je probleme sa kojima se doseljeno stanovništvo suočavalo i o tome je pisao u svome dnevniku. Njegovi zapisi predstavljaju vrijedno svjedočenje o organizaciji i uslovima života doseljenih Poljaka. S obzirom da je bio svećenik i misionar najviše pažnje posvetio je pitanju religije. Nedostatak poljskog svećenika bio je veliki problem za

koloniste, ali i neredovna bogoslužjenja hrvatskog ili njemačkog svećenika. Postojeće kapele bile su skromne gradnje i malog kapaciteta, a Czermiński je većinu misa služio u privatnim kućama ili na livadama. Loša putna infrastruktura i povezanost kolonija međusobno, ali i s većim središtima poput Banjaluke i Bosanske Gradiške, osobito je razočarala Czermińskog. Uputio je kritiku bosanskoj vladi koju je smatrao odgovornom za takvo stanje zbog toga što nije dovoljno pažnje posvećivala ovom kraju. Ovaj putopis donosi i zanimljive opise prirode i krajolika koji su se od tog vremena do današnjih dana uveliko izmijenili. Dijelom su za to zaslužni i kolonisti koji su krčenjem šume pravili obradive površine i na njima počinjali gajiti određene kulture. Czermiński je zabilježio njihove napore u tim poslovima kao i u izgradnji stambenih i pomoćnih objekata te kapela. Na kraju putopisa autor je naveo i potrebe poljskih kolonista, od kojih su najvažnije bile: brže dodijeljivanje zemljišta, zamjena načina prikupljanja poreza (umjesto desetine porezom na zemlju) te izgradnja neophodne infrastrukture u vidu puteva, škola, zdravstvenih ustanova i vjerskih objekata. Važno je istaći da je putopis obogaćen sa dvadeset i devet izvornih fotografija koje prikazuju poljske koloniste u Bosni, njihove kuće i kapele, te predjele u kojima su živjeli. U okviru monografije objavljena su i odabrana pisma upućena Czermińskom od Franciszka Jakubowskog, poljskog službenika u Bosni, i Antonija Karpine, seoskog kneza u poljskoj koloniji Miljevac. Ona dopunjuju i detaljnije oslikavaju situaciju među kolonistima koju je autor putopisa zabilježio. Zanimljivo je da je Jakubowski pozitivno ocjenjivao politiku naseljavanja katolika u Bosnu, kako bi se na taj način umanjio značaj i dominacija pravoslavnog elementa u okolini Banjaluke. Czermińskom je, u skladu s tim, pisao o potrebi kupovine zemljišta od bosanskih begova na koje bi bili naseljeni Poljaci. Crkvena pitanja bila su u fokusu izvještaja Karpine, koji su primarno opisivali nastojanja kolonista da dobiju poljskog svećenika. Njihovoj molbi je udovoljeno tek krajem 1912. godine kada je uz lični angažman Czermińskog došlo do naseljavanja poljskih svećenika u poljskim kolonijama u Bosni.

Tokom austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini migracije su predstavljale značajan faktor demografskih kretanja, a doseljenici su činili

znatan udio u cjelokupnom stanovništvu. Njihovo prisustvo na ovim prostorima doprinijelo je dodatnom nacionalnom i kulturnom bogaćenju bosanskohercegovačkog multietničkog karaktera. U tom koloritu svoj položaj i ulogu tražili su i pronašli i poljski kolonisti. Ova monografija donosi značajne podatke o životu i djelovanju ove nacionalne manjine i njenom položaju kroz vizure i sagledavanja njihovog sunarodnjaka Marcina Czermińskog.

Mehmed Hodžić